

Думанська І. Ю.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Хмельницького національного університету

Dumanska I. Y.
Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of International Economic Relations Department
Khmelnytsky National University

РОЗРОБЛЕННЯ ПРИНЦИПІВ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ АПК НА ЗАСАДАХ СИСТЕМНОСТІ

Анотація. У статті розглянуто особливості розроблення принципів фінансового забезпечення інноваційного процесу в АПК на засадах системності. Визначено, що єдину систему його принципів становлять принципи системності фінансування, фінансового забезпечення АПК, інноваційності та розроблення інновацій, інноваційного процесу АПК. Синтез та декомпозиція окреслених принципів встановили системний зв'язок «вхід – процес – вихід» та довели можливість їх виконання як рекомендацію до дії. Доведено, що наведена схема принципів фінансового забезпечення інноваційного процесу в АПК є концептуально новою та максимально наближеною до окресленої принципами дефініції.

Ключові слова: принципи, фінансування, фінансове забезпечення, інновації, інноваційність, інноваційний процес АПК, системний підхід.

Вступ та постановка проблеми. Дослідження принципів фінансового забезпечення інноваційного процесу в АПК, їх визначення та класифікація має теоретичне і прикладне значення в нових економічних відносинах, а також у сфері налагодження інноваційного процесу в агропромисловому секторі економіки України з огляду на потреби галузі у збільшенні продуктивності виробництва, досягнення вищих показників якості продукції та забезпечення продовольчої безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що поняття та система принципів фінансового забезпечення інноваційного процесу в АПК не має комплексного вивчення.

Дослідження принципів фінансового забезпечення подані в наукових роботах П.Ю. Буряк, О.Д. Василика, Н.А. Дехтяр, Г.Г. Кірейцева, В.М. Опаріна, А.М. Поддєрьогіна, О. Романенка, О.О. Терещенко, С.І. Юрія та ін.

Вагомий внесок у дослідження фінансування інноваційної діяльності загалом та в АПК зокрема здійснено вітчизняними науковцями В.В. Борщевським, В.М. Гейцем, М.В. Щуриком, Л.І. Федуловою, М.А. Хвесиком, Р.Р. Ярулліною.

З огляду на зазначені наукові доробки мають місце загальні положення принципів фінансового забезпечення, фінансування інноваційної діяльності та фінансування АПК зокрема; визначення принципів такої категорії, як фінансове забезпечення інноваційного процесу в АПК, відсутні.

Мета статті розроблення принципів фінансового забезпечення інноваційного процесу АПК, їх систематизація та авторське визначення для подальшого застосування.

Результати дослідження. Категорія системності ґрунтується на системному підході, що є своєрідною базою ідей через вирішення діалектичного протиріччя «загальне – часткове», що веде до їх взаємного доповнення.

Однією з найбільш відомих концепцій системного підходу є теорія 7С, яка була розроблена в консалтинговій фірмі McKinsey. Ця концепція вказує на взаємозв'язок між виробничими процесами в організації та тими, хто їх виконує [1, с. 405]. Поряд із тим системний підхід – це принцип дослідження, за якого розглядається система загалом, а не її окремі підсистеми. Його завданням є опти-

мізація системи загалом, а не покращення ефективності підсистем, що входять до неї. Відповідно до методології системного підходу на початку утворення системи розглядають можливість існування та конфігурацію системи, намагаючись усунути законодавчі і територіальні бар'єри, щоб запобігти дії побічних ефектів.

Таким чином, зміст системного підходу полягає в комплексному системно-структурному аналізі, цілісному розгляді тих або інших складних систем, у висвітленні їх різних аспектів. Це значною мірою стосується і дослідження принципів фінансового забезпечення інноваційного процесу в аграрній галузі, що є багатоаспектним та включає низку складових дефініцій.

З'ясування поняття та системи принципів фінансового забезпечення інноваційного процесу (далі – ФЗ ІП) в АПК потрібно починати через одиницю системи, її складник – принцип.

У цього поняття латинська етимологія (від лат. *princĭpium* – початок, основа). У тлумачному словнику В.І. Даля визначено, що принцип – це наукове або моральне начало, основа, правило, від якого не відступають [2, с. 446]. Д.Н. Ушаков визначає принцип як основне начало, на якому побудовано щось; переконання, погляд, правило поведінки [3].

Прихильники теорії позитивізму до принципів відносять ідеї, теоретичні, нормативно-керівні положення того чи іншого виду людської діяльності, які конкретизуються у змісті норм та об'єктивно зумовлені матеріальними умовами існування суспільства [4, с. 47]. Тобто позитивістський підхід зводиться до того, що принципи повинні бути закріплені у правовій формі, тоді вони набувають обов'язкового значення для учасників суспільних відносин. У разі відсутності нормативного закріплення принципів ФЗ ІП вони залишаються втіленням ідей, положень, думок вченого.

Водночас Л. Воронова ставить закономірне питання про те, чи буде відтворення принципів у законі означати автоматичне їх дотримання з боку суб'єктів конкретних відносин. Адже законодавець, формулюючи норми-принципи, дуже часто зводить їх до декларацій на рівні законодавчих актів і не розробляє механізм їх застосування.

Вчена зауважує з цього приводу, що принципи сьогодні визначають функціональну спрямованість усіх інших норм цієї галузі і є усталеними та довготривалими орієнтирами у системі фінансового забезпечення [4, с. 50].

Аналіз наявних підходів до визначення дефініції «принципи» вказує на те, що принципи – це основні, керівні ідеї, об’єктивно зумовлені вимоги до усіх учасників суспільних відносин, обов’язковість яких залежить від нормативного їх закріплення.

Важливим з цього приводу є розроблення принципів ФЗ ІП для ефективного

функціонування АПК. Виходячи із парадигми системного підходу, принципи

ФЗ ІП в аграрній галузі повинні містити набуті ознаки складових дефініції ФЗ ІП, а саме: принципи системності фінансування, принципи фінансового забезпечення АПК, принципи інноваційності та розроблення інновацій, принципи інноваційного процесу АПК. При цьому ієрархічність їх побудови становить вертикаль від елементів системи до складових детермінант ФЗ ІП. Схематично систему їх реалізації подано на рис. 1.

Системна дефініція «ФЗ ІП» включає низку категорій, таких як «системне фінансування», «фінансове забезпечення», «інноваційність», «інноваційний процес», які становлять її зміст та є взаємодоповнюючими.

Узагальнене авторське бачення побудови системи принципів ФЗ ІП АПК відображено на рис. 2.

Подана на рис. 2 система принципів ФЗ ІП в АПК описує сукупність елементів, що становлять базис ФЗ ІП, та відповідно передбачає їх реалізацію у сумарному синтезі та з поступальним переходом на індуктивних засадах.

Проаналізуємо комплекс принципів системності фінансування АПК із системи ФЗ ІП з огляду на специфіку галузі. Зазначимо, що аграрна сфера є за своєю сутністю системою взаємопов’язаних елементів за підгалузями (рослинництво є основою для кормів тваринництва, аграрна промисловість – засоби праці для рослинництва та тваринництва), за сезонністю (від пророщення зерна до його збору), за періодичністю фінансування (залежність від сезонності: посадка, догляд, збір урожаю; від підгалузі: цикл виробництва, специфіка обороту продукції, брак тощо). Відповідно принципи системності фінансування АПК включають такий перелік:

- принцип взаємозв’язку та послідовного, безперервного забезпечення всіх етапів життєвого циклу та видів діяльності;
- принцип стабільного забезпечення відтворення фінансових ресурсів та технічних активів суб’єктів господарювання;
- принцип оптимального рівня фінансово-економічного забезпечення з урахуванням ризиків АПК та вартості фінансових ресурсів;

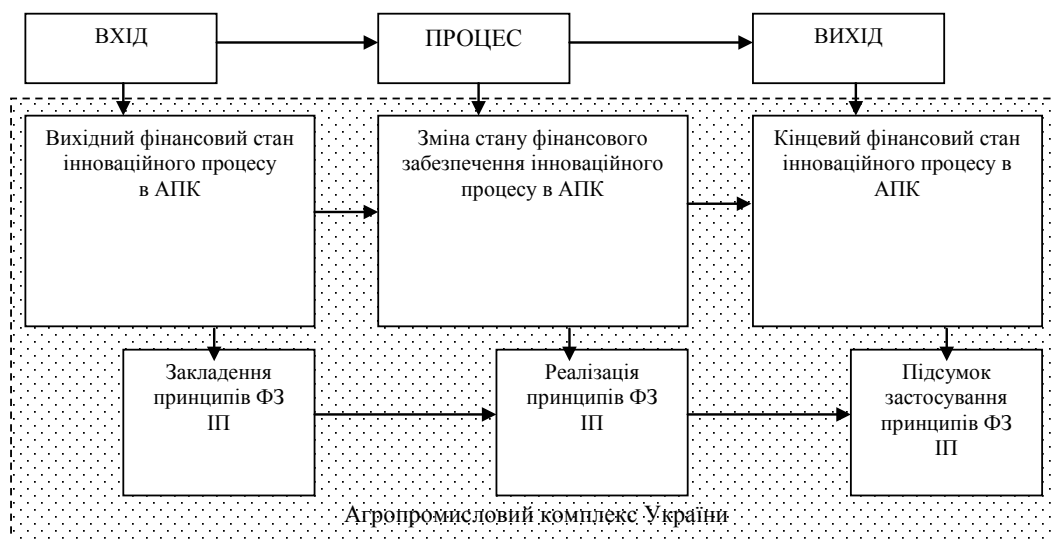

Рис. 1. Реалізація принципів у системі ФЗ ІП АПК

Джерело: авторське узагальнення на основі [5–8]

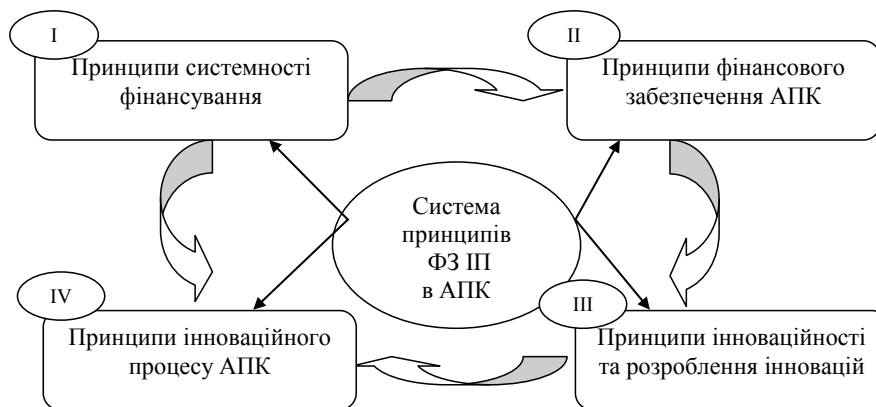

Рис. 2. Побудова системи принципів ФЗ ІП АПК

Джерело: авторська розробка

- принцип об'єктивної оцінки необхідності державної підтримки аграріїв через систему субсидій та трансферів;
- принцип економії ресурсів;
- принцип ефективного використання фінансових ресурсів та технічних активів;
- принцип окупності витрат;
- організація контролю за цільовим використанням фінансових ресурсів;
- принцип гарантованого першочергового забезпечення населення продуктами харчування та іншою продукцією галузі для фізіологічних та побутових потреб;
- принцип відшкодування збитків, завданих внаслідок зловживань під час виділення коштів на дотаційне фінансування;
- забезпечення вільного доступу до інформації про обсяги та цільове спрямування фінансових ресурсів;
- додержання єдиних правил, норм і стандартів усіма суб'єктами відносин у сфері розподілу коштів.

Зазначені принципи передбачені на етапі формування системи ФЗ ІІІ в АПК. Після їх реалізації суб'єкти інноваційного процесу здійснюють пошук джерел фінансування, визначають регламент фінансування, взаємодію з потенційними кредиторами та інвесторами тощо, тобто безпосередньо реалізують процес фінансового забезпечення.

Аналіз визначення дефініції «фінансове забезпечення» у наукових працях дає змогу узагальнити її як:

- сукупність економічних відносин, що опосередковані безперервним характером відтворювальних процесів та тісно пов'язані з розподільчою функцією фінансів, яка здійснюється за допомогою фінансового механізму;
- комплексне поняття, яке узагальнює систему показників, що пов'язані із залученням та використанням фінансових ресурсів;
- процес організації фінансування; покриття витрат за рахунок фінансових ресурсів [5–8].

Виходячи з сутності категорії «фінансове забезпечення», ми виокремили та відібрали значущі принципи, що консоліднують з дефініцією ФЗ ІІІ та базуються на таких концепціях:

1. Концепція грошових потоків базується на визнанні активів як джерела майбутніх грошових потоків і передбачає: ідентифікацію грошових потоків від інвестування в окремі активи; оцінювання факторів впливу на величину і структуру майбутніх грошових надходжень від інвестицій; вибір коефіцієнту дисконтування, що дає змогу зіставити грошові потоки, які генеруються на різних стадіях інвестиційного процесу; оцінювання ризиків, пов'язаних із грошовими потоками.

2. Концепція теперішньої вартості витікає з об'єктивної нерівноцінності наявних і очікуваних грошових ресурсів у зв'язку з інфляцією, ризику упущеної вигоди, уповільнення обороту коштів.

3. Концепція компромісу між ризиком і дохідністю враховує, що зі збільшенням рівня очікуваної дохідності інвестицій одночасно зростає ризик недоотримання цього доходу [9, с. 89].

Виходячи з наведеного, вважаємо, що доцільно розмежувати три рівні фінансового забезпечення АПК: на рівні державних фінансів, на рівні регіону та окремих суб'єктів фінансових відносин. При цьому характерними будуть такі принципи, як: комплексність системи фінансування; диверсифікація джерел фінансування; концентрація фінансових ресурсів; диференціація методів фінансування за стадіями інноваційного процесу; наукова обґрунтованість та правова захищеність механізмів фінансування; адаптивність і оперативність; загальнодоступність; чітка цільова орієнтація системи на швидке та ефективне впровадження інновацій.

Аграрна галузь, з огляду на її стратегічність у забезпеченні продовольчої безпеки держави, є дотаційною. Відповідно, фінансове забезпечення в бюджетній сфері АПК здійснюється на основі таких принципів, як: плановість, безповоротність та безвідплатність, цільове спрямування коштів та їх ефективне використання, здійснення постійного контролю за їх використанням, фінансування в міру виконання планів, оптимальне поєднання власних, кредитних та бюджетних джерел, додержання режиму економії.

За дефіциту бюджету та інфляції додержання перелічених принципів фінансового забезпечення є особливо необхідним, а відступ від них веде до таких тяжких наслідків, як виникнення проблеми неплатежів та зростання заборгованості держави з фінансування тих чи інших виплат. Тому особливої ваги набуває принцип здійснення постійного контролю за використанням усіх видів державних ресурсів. Контроль дає можливість з'ясувати помилки та недоліки у фінансовій діяльності держави та вжити заходів для їх усунення.

Дослідження принципів організації фінансування інноваційних процесів вказують на те, що вони мають бути орієнтовані на множинність джерел фінансування, їх гнучкість, динамічність окремих елементів системи та передбачати швидке й ефективне впровадження інновацій з їх подальшою комерціалізацією, що забезпечить зростання фінансової віддачі від інноваційної діяльності. Для цього необхідно витримати дві головні умови: активізувати державну інноваційну, науково-технічну і промислову політику і готовність продуцентів інновацій перейти до їх реалізації.

Серед основних принципів побудови ефективної системи ФЗ ІІІ з урахуванням етапів розроблення інновацій та посилення інноваційності суб'єктів галузі можна виділити такі:

- чітку цільову орієнтацію фінансової системи – її зв'язок із завданням швидкого та ефективного впровадження сучасних науково-технічних досягнень;
- логічність, обґрунтованість та юридичну захищеність використаних прийомів і механізмів;
- множинність джерел фінансування;
- широту і комплексність системи, тобто можливість охоплення максимального широкого кола технічних і технологічних нововведень і напрямів їхнього практичного використання;
- адаптивність і гнучкість, що припускає постійне реформування як всієї системи фінансування, так і її окремих елементів відповідно до змін зовнішнього середовища з метою підтримки максимальної ефективності.

Принципи інноваційності та розроблення інновацій, що інтерпретовані в інноваційний процес становлення аграрної галузі шляхом її фінансового забезпечення, містять такий перелік.

1. Принцип першого керівника. Кожне нововведення (особливо управлінське) вимагає уваги першого керівника підприємства.

2. Принцип колегіальності. Колегіальний принцип керівництва означає колективну відповідальність за ухвалені рішення створюваного нововведення і за послідовністю його впровадження.

3. Принцип персоналізації відповідальності. У кожного нововведення повинен бути керівник. У цьому сенсі це правило відповідає також принципу єдиноначальності.

4. Принцип авторства. До розроблення інноваційних рішень необхідно привертати майбутніх функціонерів (виконавців) цього нововведення. Цей прийом дає змогу знизити імовірність відторгнення нововведень і сприяє введенню інновації.

5. Принцип інноваційної безперервності. За сучасних умов постійними залишаються тільки постійні зміни.

6. Принцип інноваційної безперервності не виключає можливість радикальних організаційних змін.

7. Принцип збалансованості основної поточної та інноваційної діяльності. Кількість одночасно виконуваних організаційних проектів не може бути великою. Вважається, що вищі керівники агрокомпаній постійно повинні витрачати не менше 15% свого часу на рішення інноваційних завдань [6, с. 14].

8. Принцип системності. Під системою розуміють організовану сукупність структурних елементів, що виконують певну функцію.

9. Принцип системності також означає дотримання комплексності. З одного боку, комплексність означає включення до складу нововведення всіх суттєвих елементів і сторін створюваної системи.

10. Принцип науковості. Створювані нововведення повинні мати наукове обґрунтування.

11. Принцип доведеної практичної корисності. Застосування цього принципу у розробленні нововведень дає змогу скоротити трудомісткість цих розробок і уникнути помилок.

12. Принцип унікальності та наступності. Всі інновації повинні, по-перше, поєднуватися з наявними технологія-

ми, а по-друге, мати властивості, які забезпечують їх адаптацію до змін зовнішнього середовища і подальших змін.

13. Безперервність і поетапність розвитку інновацій – не тільки принцип проектування, а й одна з найбільш важливих властивостей інновації, яка не може тривалий час не видозмінюватися.

14. Принцип регламентації. Інновація повинна функціонувати незалежно від персонального складу виконавців. Тому нововведення не може бути штучним виробом, який може використовуватися тільки в авторському виконанні.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що під принципами ФЗ ІІ в АПК слід розуміти основні, керівні ідеї, начала, об'єктивно зумовлені вимоги до учасників відносин у сфері фінансування інноваційного процесу агропромислового комплексу, що визначають сутність, внутрішню єдність діяльності з формування, перерозподілу, та використання фінансових ресурсів.

Сформована авторська система принципів ФЗ ІІ АПК, що включає: принципи системності фінансування, принципи фінансового забезпечення АПК, принципи інноваційності та розроблення інновацій, принципи інноваційного процесу АПК. Запропонована система принципів ФЗ ІІ в АПК описує сукупність елементів, що становлять базис ФЗ ІІ, та відповідно передбачає їх реалізацію у сумарному синтезі та з поступальним переходом на індуктивних засадах.

Список використаних джерел:

1. Левченко О.М. Системний підхід як методологічний напрям дослідження // Стратегія розвитку України. 2007. № 1–2. С. 403–410.
2. Толковый словарь живого великорусского языка. Т. 3. / Даль В.И. М.: Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1955. С. 584.
3. Толковый словарь Ушакова онлайн. URL: <http://ushakovdictionary.ru/word.php?wordid=57734>.
4. Воронова Л.К. Общие принципы финансового права и его институтов / Л.К. Воронова / Принципы финансового права: Материалы междунар. науч.-практ. конф, Харьков, 19–20 апр. 2012 г. / [ред.-кол.: В.Я. Таций, Ю.П. Битяк, Л.К. Воронова и др.]. Харьков: Право, 2012. С. 48–50.
5. Осьмірко І.В. Система фінансового забезпечення інноваційного розвитку: поняття, структура та принципи функціонування / І.В. Осьмірко // Бізнес Інформ. 2012. № 7. С. 47–49.
6. Олійник Д.С. Фінансове забезпечення розвитку сільськогосподарського виробництва [Текст] : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук. 08.04.01 / Д.С. Олійник ; Ін-т аграр. економіки Укр. акад. аграр. наук. К., 2003. 21 с.
7. Москаль О.І. Фінансове забезпечення розвитку агропромислового виробництва регіону (на матеріалах Чернівецької області): Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.04.01 / О.І. Москаль ; Ін-т аграр. економіки УАН. К., 2001. 18 с.
8. Міщук О.В. Фінансове забезпечення економічного зростання: теоретичний аспект / О.В. Міщук // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. 2011. № 2. С. 9–12.
9. Сокирська І.Г. Діагностика фінансового забезпечення діяльності підприємства / І.Г. Сокирська // Фінанси України. 2003. № 1. С. 88–95.

РАЗРАБОТКА ПРИНЦИПОВ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИННОВАЦИОННОГО ПРОЦЕССА АПК НА ОСНОВАХ СИСТЕМНОСТИ

Аннотация. В статье рассмотрены особенности разработки принципов финансового обеспечения инновационного процесса в АПК на основах системности. Определено, что единую систему его принципов составляют принципы системности финансирования, финансового обеспечения АПК, инновационности и разработки инноваций, инновационного процесса АПК. Синтез и декомпозиция определенных принципов установили системную связь «вход – процесс – выход» и доказали возможность их выполнения как рекомендацию к действию. Доказано, что представленная схема принципов финансового обеспечения инновационного процесса в АПК является концептуально новой и максимально приближенной к намеченной принципами дефиниции.

Ключевые слова: принципы, финансирование, финансовое обеспечение, инновации, инновационность, инновационный процесс АПК, системный подход.

DEVELOPMENT OF THE PRINCIPLES OF FINANCIAL PROVISION OF INNOVATIVE PROCESS OF AIC ON SYSTEMS

Summary. The publication considers the features of development of the principles of financial support of the innovation process in the agroindustrial complex on the basis of systemicity. It is determined that the only system of its principles is the principles of systematic financing, financial provision of agroindustrial complex, innovation and innovation development, innovation process of agro-industrial complex. Synthesis and decomposition of the above principles established the systemic link «input-process-output» and proved the possibility of their implementation as a recommendation to action. It is proved that the presented scheme of principles of financial provision of the innovation process in the agroindustrial complex is conceptually new and as close as possible to the defined principles of the definition.

Key words: principles, financing, financial support, innovations, innovation, innovation process of AIC, systematic approach.